

Дитина в системі кримінального правосуддя: від міжнародних засад до національної імплементації

Дар'я Кіблик

доктор філософії в галузі права, доцент, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України, Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2518-7647>, e-mail: kiblykdasha@ukr.net

Проаналізовано імплементацію міжнародних стандартів захисту прав дитини в систему кримінального правосуддя України, зокрема, принципу «найкращих інтересів дитини». На основі міжнародних стандартів і практики ЄСПЛ визначено чотири ключові гарантії захисту прав дітей. Наголошено на необхідності вдосконалення української системи правосуддя шляхом застосування дитиноцентричного підходу.

Ключові слова: правосуддя, дружнє до дитини; кримінальне провадження; найкращі інтереси дитини; права дитини.

Children in the Criminal Justice System: from International Principles to National Implementation

Daria Kiblyk

The theses analyze the implementation of international standards for the protection of children's rights in the criminal justice system of Ukraine, in particular the principle of «the best interests of the child» Based on international standards and the practice of the ECHR, four key guarantees for the protection of children's rights are identified. In conclusion, the need to improve the Ukrainian justice system by applying a child-centered approach is emphasized.

Keywords: child-friendly justice; criminal proceedings; best interests of the child; child rights.

Принцип найкращих інтересів дитини є фундаментальним у міжнародному праві, закріпленим у таких ключових документах, як Конвенція ООН про права дитини та Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини. За цим принципом будь-яка правова норма, що може тлумачитися по-різному, застосовувалася в такий спосіб, який найкраще відповідає інтересам дитини. Державні органи, ухвалюючи рішення, зобов'язані обґрунтовувати, як саме це рішення забезпечує найкращі інтереси дитини,

зважаючи на її потреби, вік, розвиток та особисту думку.

У кримінальному провадженні, окрім принципу найкращих інтересів, слід дотримуватися й інших засад, викладених у міжнародних документах, а саме: принципів участі дитини (вона має бути поінформованою, почутою та вільно висловлювати свою думку), гідності, недискримінації, верховенства права, а також конфіденційності та поваги до приватного життя. Важливо враховувати, що кримінальне правосуддя стосується трьох категорій дітей: потерпілих, свідків та тих,

що перебувають у конфлікті із законом.

Українське законодавство, зокрема Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — *КПК України*), містить як сильні, так і слабкі сторони в забезпеченні цих принципів. Хоча Глава 38 КПК України регулює лише питання щодо неповнолітніх, які є у конфлікті із законом, інші норми (ст. 225, 226, 227, 232 КПК України) частково враховують інтереси дітей-свідків та потерпілих. Проте у правозастосовній практиці все ще наявні значні проблеми [1].

Прогресивним кроком у напрямі дитиноцентричних підходів стало запровадження пілотного проекту з імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, який почав реалізовуватись у низці регіонів України. Проте оскільки цей процес ще перебуває на стадії формування, важливо звернутися до практики Європейського суду з прав людини (далі — *ЄСПЛ*), що допомагає виявити поширені порушення та визначити основні гарантії захисту прав дітей.

Практика ЄСПЛ свідчить, що ігнорування принципу найкращих інтересів дитини у провадженнях щодо дітей-свідків та потерпілих є системною проблемою. Яскравим прикладом є рішення у справі «М. С. проти України» (2017 р.) [2], де було констатовано порушення Конвенції через неефективне розслідування. У цій справі слідчий проігнорував свідчення трирічної дитини, вважаючи її покази неправдивими через юний вік, хоча експерти підтвердили її здатність давати правдиві свідчення.

ЄСПЛ наголосив, що малий вік дитини не може бути достатньою підставою для визнання її свідчень недійсними або недостовірними. Під час оцінювання показань слід керуватися ступенем зрілості дитини та її здатності усвідомлювати ситуацію. Органи влади зобов'язані організувати опитування в такий спосіб, щоб належним чином прояснити всі питання, а також забезпечити процесуальний статус дитини, що дасть змогу проводити необхідні слідчі дії своєчасно. У цій справі було порушено принцип участі дитини, а саме її право бути почутою.

Ст. 12 Конвенції ООН про права дитини (далі — *Конвенція*) закріплює зобов'язання надавати дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати їх з усіх питань, що її стосуються [3]. Її думці має приділятися належна увага з огляду на вік та зрілість.

На основі практики ЄСПЛ та міжнародних стандартів можна виокремити чотири ключові гарантії для захисту прав дітей, які перебувають у конфлікті із законом:

- 1) *збирання повної інформації про дитину та її оточення.* Тобто перед повідомленням про підозру важливо зібрати максимально повну інформацію про неповнолітнього, його сім'ю та умови виховання. Це дасть змогу обґрунтовано підходити до вибору запобіжного заходу та забезпечити найкращі інтереси дитини. У рішенні у справі «Будан проти України» [4] ЄСПЛ констатував по-

рушення, оскільки національні суди не розглядали можливість передачі неповнолітнього під нагляд матері, посилаючись на його жебрацький спосіб життя, що не є достатньою підставою для тримання під вартою;

- 2) *дотримання умов правомірного затримання*. Ст. 5 Конвенції встановлює, що затримання неповнолітніх можливе лише для здійснення виховного нагляду. До того ж заклад для утримання повинен мати належні технічні та кадрові характеристики та забезпечувати навчальну діяльність, що було підтверджено у рішенні «Ічин та інші проти України» [5];
- 3) *дотримання права на захист*. Право дитини на захист має бути забезпечене протягом усього кримінального провадження. Порушення цього права, зокрема допит без захисника, є безумовною підставою для скасування судових рішень, як це було у справі «Ічин та інші проти України» [5]. У разі конфлікту інтересів між дитиною та її законними представниками необхідно призначати спеціального представника, який діятиме винятково в інтересах дитини;
- 4) *дотримання строків кримінального провадження*. Згідно з ч. 4 ст. 28 КПК України та міжнародними стандартами провадження щодо неповнолітніх має здійснюватися невідкладно. Тривалий час між

учиненням правопорушення та судовим рішенням нівелює виховний вплив та завдає додаткової психологічної шкоди дитині. У справах «Свершов проти України» [6] та «Grabowski v. Poland» [7] ЄСПЛ констатував порушення Конвенції через надмірну тривалість тримання під вартою неповнолітніх та їх утримання без належних судових рішень.

Отже, дотримання принципу найкращих інтересів дитини вимагає від держави комплексного підходу та імплементації низки взаємопов'язаних принципів. Українське кримінальне правосуддя перебуває на етапі вдосконалення, але ще стикається з проблемами, що підтверджується практикою ЄСПЛ. Для забезпечення повного захисту прав дітей необхідно:

- застосовувати дитиноцентричний підхід до всіх категорій неповнолітніх (потерпілих, свідків та тих, що перебувають у конфлікті із законом);
- посилювати законодавчі гарантії, ураховуючи практику ЄСПЛ та міжнародні стандарти;
- запровадити обов'язкове з'ясування соціально-психологічних рис дитини перед початком слідчих дій;
- забезпечити постійний професійний розвиток фахівців, які працюють з дітьми;
- суворо дотримуватися строків провадження, уникаючи необґрунтованого затримання та тримання під вартою.

Тільки через повне та послідовне зможє побудувати правосуддя, дружнє до дитини, Україна не до дитини.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651–VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.08.2025).
2. М. С. проти України : рішення ЄСПЛ у справі № 2091/13 від 11.07.2017 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-175140> (дата звернення: 05.08.2025).
3. Конвенція про права дитини : схвал. Генасамбл. ООН від 20.11.1989 року (зі змін. та допов.); ратиф. Постановою ВР України від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 05.08.2025).
4. Будан проти України : рішення ЄСПЛ від 14.01.2016 р. Заява № 38800/12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b06#Text (дата звернення: 05.08.2025).
5. Ічин та інші проти України : рішення ЄСПЛ від 21.12.2010 р. Заяви № 28189/04 і № 28192/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_661 (дата звернення: 05.08.2025).
6. Свєршов проти України : рішення ЄСПЛ від 27.11.2008 р. Заява № 35231/02. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_428#Text (дата звернення: 05.08.2025).
7. CASE OF GRABOWSKI v. POLAND: Application № 57722/12. 30 June 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre/?i=001-155716> (дата звернення: 05.08.2025).